

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

■ اندیشه سیاسی
سید مرتضی

موضوع:

اندیشه سیاسی: ۸۵ (سیاسی - اجتماعی: ۲۰۱)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۷۳۵

سلسله انتشار: چاپ اول و باز چاپ: ۵۰۰۷

کتاب های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / ۲۷۷

کتاب های پژوهشگاه علوم و اندیشه سیاسی / ۴۸

شفیعی، محمود، ۱۳۴۸ -

اندیشه سیاسی سید مرتضی / محمود شفیعی؛ تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه علوم و اندیشه

سیاسی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۸.

[۱۱۲] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۱۷۳۵. کتاب های پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی؛ ۲۷۷. کتاب های

پژوهشگاه علوم و اندیشه سیاسی؛ ۴۸) (سیاسی - اجتماعی؛ ۲۰۱. اندیشه سیاسی؛ ۸۵)

ISBN 978- 964 - 09 - 0239 - 4 - 4. تومان: ۲۲۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Mahmoud Shafei. The Political Thought of Sayyid Morteza

ص. ع. به انگلیسی:

کتاب‌نامه: ص. [۹۷] - ۹۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

چاپ سوم: ۱۳۹۰.

۱. علم‌الهدی، علی بن حسین، ۳۵۵ - ۴۳۶ ق. - نظریه درباره سیاست و حکومت. ۲. اسلام و دولت. ۳. اسلام

و سیاست. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه علوم و اندیشه

سیاسی. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان.

۹۹۸/۲۹۷

۷ ش ۸۵ / ع ۳ / BP

۱۳۹۰

اندیشه سیاسی سید مرتضی

محمود شفیعی

تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

بیت
۱۳۹۰

اندیشه سیاسی سید مرتضی

- نویسنده: محمود شفیعی
- تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
(مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: سوم / ۱۳۹۰ • شمارگان: ۵۰۰ • بها: ۲۲۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائیه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۷۷۴۲۱۵۵-۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۷۷۴۳۴۲۶
- ❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- ❖ فروشگاه شماره ۲: میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۸۹۵۶۹۲۲ - ۰۹۳۹۵۹۹۲۰۸۹
- ❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- ❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰
- ❖ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- ❖ فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن ۷۸۳۷۱۰۲
- ❖ پخش یکتا (پخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۲۱۵۵-۱۰۰ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

<http://www.bustaneketab.com>

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت:

با قدردانی از همکاریانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سرویاستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: مهدی صفرزاده • چکیده عربی: سهیله خانفی • چکیده انگلیسی: مریم خانفی • فیبا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروفنگاری و اصلاحات حروفنگاری: احمد مؤتمنی
- حروفنگار: خانم علیزاده • صفحه آرا: حسین محمدی • کارشناس و کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نظارت و کنترل آماده‌سازی: ولی قربانی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی‌منش • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمود هدایی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.
- رئیس مؤسسه
اسماعیل اسماعیلی

فهرست

۷	سخن پژوهشگرده
۱۱	مقدمه
۱۳	فصل اول: شرح حال و زندگی علمی سید مرتضی
۱۹	فصل دوم: اندیشه‌های سیاسی - کلامی سید مرتضی
۱۹	مقدمه
۲۱	دو دیدگاه درباره امامت
۲۵	نتایج هر یک از دو دیدگاه
۲۸	امامت در گفتمان شیعه
۳۰	امامت و وجوب عقلی آن
۳۳	شرایط امام
۳۴	عصمت
۳۸	امامت در دوره غیبت
۳۹	فلسفه غیبت
۴۲	جمع‌بندی
۴۷	فصل سوم: اندیشه‌های سیاسی - فقهی سید مرتضی
۴۷	مقدمه

سلطان عادل - ظالم	۵۰
اجرای حدود و همکاری با حاکم جائز در عصر غیبت	۵۴
پرداخت زکات در دوره غیبت	۵۹
نمازهای جمعه، عیدفطر و عید قربان در دوره غیبت	۶۰
امر به معروف و نهی از منکر در دوره غیبت	۶۱
خمس در دوره غیبت	۶۲
اجرای حدود و قصاص در دوره غیبت	۶۳
جمع‌بندی	۶۸
خاتمه: نتیجه‌گیری	۷۱
پیوست: رساله فی‌العمل مع‌السلطان و ترجمه فارسی آن	۷۷
اشاره	۷۷
الف) متن عربی رساله فی‌العمل مع‌السلطان سید مرتضی	۷۸
ب) ترجمه فارسی رساله فی‌العمل مع‌السلطان	۸۵
کتاب‌نامه	۹۷
نمایه	۹۹
آیات	۱۰۱
اعلام	۱۰۲
موضوعات	۱۰۵

سخن پژوهشکده

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی - اجتماعی بود. این ایده، در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی - ملی و حیات سیاسی - اجتماعی ایرانیان، و در سطح فراملی تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ترسیم هویت دینی - ملی و تلاش برای بازسازی تمدن اسلامی، پرسش‌ها و معضلاتی جدید را در دو سطح مذکور به وجود آورد که تاکنون منابع دینی و دین‌داران در عرصه علوم و مراکز علمی با آن به‌طور جدی مواجه نشده بودند. پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها و معضلات، بی‌تردید نیازمند بازنگری در مبانی و بینش حاکم بر علوم رایج انسانی و اجتماعی در کنار بازگشتی روشمند و نقادانه به سنت فکری است. این بازنگری ضمن فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از توانمندی‌های سنت و دانش سنتی، امکان استفاده از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های علوم جدید در دوران معاصر را به ارمغان می‌آورد، بنابراین وظایف مراکز علمی و پژوهشی در جمهوری اسلامی، بسی سنگین است. این مراکز از سویی، رسالت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و معضلات فکری را برعهده دارند و از سوی

دیگر، به فرهنگ‌سازی و تولید فکر و اندیشه به‌عنوان عناصر و لوازم اصلی احیای تمدن اسلامی باید اولویت دهند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی نیز با تلاش در جهت پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و معضلات فکری مربوط به حوزه پژوهشی خود و فراهم ساختن زمینه‌های لازم برای بازتولید فرهنگ سیاسی - دینی و ارائه دانش سیاسی مبتنی بر منابع اسلامی، هویت‌شناسی و هویت‌سازی در زمینه‌های فلسفه سیاسی، فقه سیاسی و علوم سیاسی را به‌عنوان مهم‌ترین اهداف خود دنبال می‌کند. این پژوهشکده با فراهم کردن زمینه‌های رشد نیروی انسانی در عرصه پژوهش‌های سیاسی با رویکردهای فلسفی، فقهی و علمی، تلاش می‌کند در جهت عزم و اراده ملی برای احیای تمدن اسلامی گام بردارد.

اثر حاضر محصول تلاش فکری پژوهشگر فرهیخته حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمود شفیعی با هدف تبیین دیدگاه‌های متکلم سیاسی و فقیه بزرگ شیعی سید مرتضی درباره حکومت در عصر غیبت و بیان حدود و ثغور فرمان‌روایان و فرمان‌بران در این دوره نگارش یافته است. شناخت نقاط قوت و ضعف اندیشه سیاسی کسانی که پایه‌های تاریخی - فکری این سرزمین را بنا نهاده‌اند، راه‌هایی جامعه از بحران‌های سیاسی - اجتماعی و حرکت به سوی احیای هویت دینی را به گونه‌ای عقلانی در عرصه زندگی سیاسی فراهم می‌سازد.

بی‌تردید، اجرای این پژوهش و غنای علمی آن مدیون تلاش‌های ارزنده مدیر محترم گروه فقه سیاسی حجة الاسلام والمسلمین دکتر منصور میراحمدی، ارزیابان محترم آقایان دکتر سید صادق حقیقت، حجة الاسلام دکتر غلامرضا بهروز لک، حجة الاسلام سید محمدرضا موسویان و متصدیان اجرایی پژوهشکده به‌ویژه مدیر محترم امور پژوهشی آقای

رجبعلی اسفندیار می‌باشد که جای دارد از زحمات و تلاش‌های آنان قدردانی به‌عمل آید.

هم‌چنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای احمد مبلغی و قائم مقام محترم پژوهشگاه جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای محمدحسن نجفی تشکر می‌کنم که بدون حمایت‌ها و مساعدت‌های بی‌دریغ و مؤثرشان پژوهش حاضر به سرانجام نمی‌رسید.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی، در راستای ترویج و گسترش علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار داده، پیشاپیش از انتقادات و پیشنهادها علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهش‌گران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی - دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

دکتر نجف لک‌زایی

مقدمه

یکی از راه‌های سیر و جست‌وجو در اندیشه‌های سیاسی و یافتن فراز و نشیب‌های آن، بازبینی آگاهانه ریشه‌های اولیه تکوین آن می‌باشد. بدین منظور، پژوهش حاضر در مقام بررسی توصیفی اندیشه‌های سیاسی یکی از عالمان متقدم شیعه برآمده است. پژوهش حاضر دو سؤال متوالی را دنبال خواهد کرد: اولاً، اندیشه‌های کلامی سید مرتضی چه تصویری از «حکومت» (به لحاظ امکان مشروع آن) در دوره غیبت ارائه می‌دهد؟ و ثانیاً، حدود و ثغور فرمان‌روایان و فرمان‌بران دوره غیبت، در فقه سیاسی سید مرتضی چگونه تبیین شده است؟ فرضیه نویسنده این است که سید مرتضی در اندیشه‌های کلامی - سیاسی خود تلاش کرده است با اساس قرار دادن «حکومت» برای «امامت»، با دلالت ضمنی، نوعی حکومت در دایره شریعت را، در عصر غیبت، تجویز کند. این پژوهش شامل یک مقدمه، سه فصل و نتیجه است: در فصل اول به صورتی گذرا، تاریخچه، مبانی کلامی و فقهی، ابعاد علمی و منابع معتبر برای مطالعه و تحقیق در اندیشه سیاسی سید مرتضی بررسی خواهد شد. در فصل دوم با عنوان «اندیشه‌های سیاسی - کلامی سید مرتضی» با ارائه تعریفی از کلام سیاسی، چارچوب نظری خود را برای این فصل ارائه خواهیم نمود. در پایان نیز بعد

از تطبیق اندیشه‌های کلامی - سیاسی با چارچوب نظری، به نتیجه‌گیری خواهیم پرداخت.

در فصل سوم با عنوان «اندیشه سیاسی - فقهی سید مرتضی»، ابتدا فقه سیاسی را تعریف خواهیم کرد؛ و بعد از آن با ارائه چارچوبی نظری برای مطالعه این فصل، مطالب فقه سیاسی سید را با آن تطبیق خواهیم نمود. در پایان این فصل نیز نتیجه‌ای از مباحث ارائه می‌کنیم. خاتمه پژوهش استنباط‌های نظری و عملی نویسنده را در بر خواهد داشت. در ضمن ترجمه رساله «فی العمل مع السلطان» از سید مرتضی، به این پژوهش پیوست شده است.

فصل اول:

شرح حال و زندگی علمی سید مرتضی

علی، فرزند حسین موسوی بغدادی، ملقب به شریف مرتضی علم‌الهدی و معروف به سید مرتضی، در سال ۳۵۵ ه. ق در دوره خلافت مطیع لله عباسی و پادشاهی بهاءالدوله از آل‌بویه، در بغداد متولد شد و در سال ۴۳۶ ه. ق وفات یافت. پدر سید مرتضی، حسین شریف، از نقیبان طالبیان (رهبر سیاسی و شخصی که بین طایفه و گروه خود و حاکم ارتباط برقرار می‌کرده است) به شمار می‌رفت و تا مدتی نیز در منصب قضاوت بود. با این حال فرزند او، سید مرتضی، صرفاً در زندگی علمی به سر می‌برد. هر چند او در نزد حاکمان دارای شأن مهمی بود، از سلطه و مقامات سیاسی دوری می‌جست و به جای آن زهد را پیشه خود ساخته بود. سید مرتضی اشعاری در ذم دنیا و تشویق بر زهد، از خود باقی گذاشته است.^۱ مکدر موت می‌نویسد: «مرتضی پس از مفید رهبر شیعیان بغداد شد»^۲ که به نظر می‌رسد مراد وی، رهبری دینی - علمی باشد.

۱. الشریف المرتضی، الذخیره، ص ۸ - ۲۰.

۲. مارتین مکدر موت، اندیشه‌های کلامی شیخ مفید، ص ۴۹۱.